

Жорнокуй У.В.

кандидат філологічних наук, асистент,
Національний університет біоресурсів і природокористування

БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ КОНЦЕПТУ СМЕРТІ У РОМАНІ МАРКУСА ЗУСАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК»

Here is a small fact: You are going to die

У романі австралійського письменника Маркуса Зусака «The Book Thief» («Крадійка книжок»¹) оповідачем є сама смерть, яка розповідає історію звичайної дівчинки під час Другої світової війни. Зображення подій саме з такої перспективи є новаторським: наратор не викликає страху, навпаки, – певну симпатію; також Німеччина й події, які відбуваються у зазначений час, показані очима дитини, за національністю *німкені* (виділення тут і надалі наше – У. Ж.), а не очима стороннього оповідача, з позиції зовні.

Через розповіді наратора, автор формулює основну **ідею** твору: дуалізм людської природи, загадку якої смерть намагається розкрити упродовж усього роману, бо саме людина чинить злодіяння та руйнування під час війни.

Усезнаючий оповідач у романі «Крадійка книжок» розповідає те, *що* вам потрібно знати в певний момент знайомства з твором, *коли* краще це дізнатись, і навіть часто *до того*, як читач хотів би це знати. Часто саме смерть інформує про подальшу трагічну долю деяких персонажів («A Small Announcement About Rudy Steiner», с. 167). Вважаємо, що автор цю роль покладає на оповідача свідомо, щоб поглибити абсурдність самої світобудови, наголосити на тому, що у час масових смертей аксіологічні виміри як суспільний регулятор не спрацьовують.

Оповідач подає не просто окремі біографічні факти із життя персонажів, а й деталізує, даючи у такий спосіб вичерпну характеристику кожному з них (наприклад, «Some Facts About Hans Hubermann», с. 24). Характерно, що смерть при цьому не є до кінця відстороненою, навпаки, простежуємо її суб'єктивне ставлення до зображуваних людей.

Часто оповідач або устами своїх персонажів критикує ставлення суспільства до євреїв («A Guided Tour of Suffering», с. 94). Саме

¹ Тут і надалі переклад назви аналізованого у статті твору наш – У. Ж.

тріумф любові над ненавистю у відношенні до згаданої нації є одним із проявів дуалізму людської природи. Ця думка найповніше розкрита через стосунки Лісель та єврея Макса, якого прийомні батьки дівчинки переховували у себе в підвалі під час Голокосту. У тогочасній Німеччині їхні стосунки постають як непокора закону, яким була ідеологія нацистів. По факту, саме загальна суспільна ненависть, жорстокість і гніт німцями євреїв, зумовлюють знайомство Лісель і Макса.

Смерть у романі «Крадійка книжок» М. Зусака веде не тільки оповідь, задаючи тон усьому сюжетові, а й бесіду з самим читачем, неодноразово запитуючи його, роблячи реципієнта не просто пасивним поглиначем текстової інформації, а й учасником самих подій.

Здебільшого фокусуючи усю увагу реципієнта на інтерпретації двоякої суті людини, смерть хоче спростувати й уявлення про себе. Оповідач намагається довести, що він лише виконавець машини, якою управляє хтось на зразок Гітлера чи Сталіна. Через використання образу смерті як оповідача М. Зусаку вдається передати події у творі очима стороннього, подати погляд зовні на все, що відбувається. У цей же спосіб автор уникає клішованого змалювання концепту смерті без надмірної натуралізації чи, навпаки, – зайвої героїзації та романтизації смерті як речі-у-собі. Авторіві в аналізованому романі вдається передати увесь трагізм війни, не вдаючись до деталей пов'язаних з руйнівним характером смерті, особливо коли вона масова. Стиль письменника місцями навіть постає як доволі «солодкий», але позиція автора при цьому не носить відстороненого характеру через суб'єктивізацію позиції наратора.

Розповіді смерті носять двоякий характер – вони не тільки позитивні, а й, як було сказано, трагічні, що зближує її із самим життям, нейтралізуючи при цьому негативне ставлення до неї. Через набуття масового характеру під час Голокосту та Другої світової війни смерть втрачає усі риси пов'язані з нею в одиничних проявах: страх перед нею, потворність, безжалісність тощо. Про цей тип суспільного ставлення до танатосу згадував ще Філіп Ар'єс, називаючи його – «смерть перевернута». Таке бачення смерті, на думку дослідника-медієвіста, характерне для ХХ століття, коли людина витісняє танатос із свідомості. Невипадково, в одному із епізодів твору смерть, спостерігаючи за людьми, зізнається, що боїться людей. Це шокує, на перший погляд, твердження

найповніше відображає реалії війни, коли традиційне уявлення про смерть стирається, а на перший план виходить руйнівна здатність самої людини.

Смерть у романі «Крадійка книжок» набуває людських рис, насамперед, здатності співчувати. Вона переживає не тільки через численні людські смерті, для неї найскладніше справитись із болем тих, хто вижив. Смерть, вважаючи, що звільняє помираючого від болю, страху, ненависті, порушує ще одну проблему – танатос як звільнення від обтяжуючого життя, що є одним із ключових постулатів екзистенціалізму.

Таким чином, смерть у романі Маркуса Зусака «Крадійка книжок» є категорією різноплановою, яку автор використовує на кількох текстових рівнях – сюжетному, композиційному та проблемно-ідейному. Зображення танатосу в різноманітних парадигмах страх дає змогу авторові підкреслити думку, що не варто боятися смерті як фізіологічної кончини, а тієї, яку несе з собою людина: «A last note from the narrator: I am haunted by humans» [2, p. 366].

Список використаних джерел:

1. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти / Ф.Арьес ; пер. с фр. ; общ. ред. Оболенской С. В. ; предисл. Гуревича А.Я. – М. : Издательская группа «Прогресс»-«Прогресс-Академия», 1992. – 528 с.
2. Zusak M. The Book Thief [Electronic source] / Markus Zusak. – New York : Alfred A. Knopf Publishing House. – 370 p. – Title taken from the screen: <http://teacherweb.com/GA/MarionCountyMiddleHigh/RLuten/the-book-thief-markus-zusak.pdf>